

Orquejar, orqueria, orquès, orquessa, V. orc

ORQUESTRA, pres del llatí *orchestra* 'estrada on evolucionava el cor o tocaven els músics, situada entre l'escenari i els espectadors', i aquest del gr. *ὀρχήστρα* ⁵ id., derivat de *ὀρχέσθαι* 'dansar'. □ 1.ª doc.: *orquesta*, Belv. 1805, Lab. 1839; -tra, DfA.

Com s'indica en DECH (s. v. *orquesta*) aquest mot va fer-se popular a Espanya durant el S. XVIII amb l'òpera italiana.

DERIV.: *Orquestració. Orquestral. Orquestrar.*

Orquetat, V. orc

ORQUÍDEA, pres del gr. *ὀρχιδιον* 'planta amb dos tubercles el·lipsoïdals i simètrics', diminutiu de *ὄρχις*, *-δος*, 'testicle' i 'orquídea', així dit per la forma dels tubercles. □ 1.ª doc.: Verdaguer; «Jeu en aquí sense tallar, oblidats, els llibres d'un Poeta / d'alta i nadi-va gràcia, hieràtic i orgullós, fat com l'*Orquídia*», ²⁰ *Coromines, Epitafi efimer* (O. C., 1339).

DERIV. directe de *ὄρχις*: *orquitis* 'inflamació dels testicles'. *Orquio-*, *orqui-*, el primer element dels compostos amb *ὄρχις*: *orquicocele*, *orquiotomia*, *orquiàlgia*. Cf. EIXORC.

ORRI, 'edifici rústic de fusta per a guardar grans i altres productes agrícoles, graner' (ant.); és viu als Pirineus en el sentit de 'cabana on els pastors munyen i fan formatge' i en d'altres sentits afins; prové del llatí HÖRRĒUM 'graner'.¹ □ 1.ª doc.: *ori* 'graner', *VidesR.*

En aquest text llegim: «negun om no pot lo forment bé estuyar (=estoyar) en los *oris* si om no bat ben forment la espiga d'él» (P66r2). Evidentment ³⁵ també té el sentit de 'graner' en els Privilegis de la Vall d'Àneu d'any 1408: «hun *orri*, hun celer e hun payller» (Saroïhandy, *RFE* IV, 48); *AlcM* cita el mateix passatge, segons sembla, d'una còpia dels esmen-⁴⁰ tats Privilegis feta el 1424. Modernament l'ha usat Verdaguer (*Canigó* VII, 414) i en sentit pastoral poètic és molt usat per aquest poeta i per d'altres. *Orri* com a sinònim de *graner* ja devia ser antiquat o ben reculat pel S. XVI (no figura en Busa-Nebr., *DTo.* i Lacav.) enfront d'aquest darrer mot. D'altra banda, però, ha ⁴⁵ continuat en els Pirineus catalans, on havia passat a designar com en bearnès 'la cabana dels pastors en la muntanya' (veg. n. 1).

Endemés, ja en el llenguatge antic *orri* sembla haver designat certa mena de caixa o receptacle en què es depositaven certs productes. OPou inclou la variant ⁵⁰ *norri*² com a nom d'una part de la premsa d'oli: «Lo banc de la premsa, o lo *norri*: lacus» (*TbPu.*, 1575, p. 20), on l'equivalent llatí *lacus* mostra que *norri* s'ha d'entendre com a 'taula de la premsa o obi on es de-⁵⁵ positen les olives que s'han de premsar'; comp. la següent acc. que ens dóna Mistral per a l'oc. mod. *òrri*: «sorte d'auge où l'on dépose les olives, avant de les mettre sous la meule». Sembla tractar-se del mateix objecte *norri* que apareix en el text («una palanca de ⁶⁰

norri) que cita *AlcM* d'un doc. de 1523.³ En tot cas, *norri* es dóna com a usual a Urgell pel DAg. com a «part de la tafona o trull d'olis». Notem a més *orri* «la taula o post a propòsit per a fer formatges» (La-bèrnia 1839).

Del mot *orri* 'graner' s'ha format la locució adverbial en *orri(s)* o *a orri(s)*, que és avui ben viva en la llengua i era de data antiga. En un principi s'aplicava en el llenguatge nàutic als grans o espècies transportades sense ensacar o enfardar tal com es troben en un graner (cf. fr. *charger en grenier*, cast. *cargar a granel*). Sembla tenir aquest sentit en un exemple que en dóna *AlcM* (s. v. *òrriu*) citant d'un doc. balear de 1388: ⁴ «--- quatre sacs de tàrtar hi en *òrriu* en què ha per tot ab los sachs set quintars sinquanta hun».⁵ Després es va aplicar a qualsevol article o mercaderia que es transportava sense enfardellar o encaixaer, i d'allí es va passar a la idea de 'de qualsevol manera, desordenadament' o 'sense compte o mesura' i d'on també a 'a doll, en doina, en abundor'. En un doc. de 1467 hom parla de «dos martells manegats qui *van en òrriu*» (*AlcM*) i en un inventari de 1461 hom enu-⁶ mera una sèrie d'articles després de dir: «lo següent *està en orri*» (*CoDoACA* xxvi, 147) i en un text de ⁷ 1752 *anar en orri* significa 'desaparèixer, perdre-se una cosa': «tota avaria (= averia) que *anirà anhorri*, so és quant la guarda haurà perdut dita [a]varia, de ma-⁸ nera que no sap ahont és, ni la pot veure de ahont és dita guarda» (Recasens, *Secuita*, 75). Belv (1805) i Lab. (1839) entre ells ens donen: *en orri* 'a voltes, d'un costat a l'altre', 'sense ordre, ni compte', *anar en orri* 'estar mal conduïda o cuidada una cosa', *fer anar en orri* 'fer rodar o anar d'una part a l'altra', que s'ha d'entendre en sentit figurat. Avui és ben corrent a ⁹ Barcelona *anar-se'n* (una cosa) en *orris* (o *en orri*) 'anar a rodar, anar a perdre' en les frases com «tot se'n va en *orris*» o «en aquesta casa tot *va en orris*», i notem que les locucions *estar* (o *anar*) en *orri(s)* 'es-¹⁰ tar sense ordre, estar gens bé', *tirar* (una cosa) en *orri(s)* 'destruir-la, espatllar-la' apareixen en les obres dels escriptors com E. Vilanova, Victor Català, Pons i Massaveu, JRuyra (veg. *AlcM*), Coromines⁶ i en altres.⁷ *AlcM* localitza aquesta locució, a més de Barce-¹¹ lona, a Tarrag., l'Emp.,⁸ Vic, Tort. (cf. n. 7) i a les Balears,⁹ i a *orri* a València.¹⁰ Amb el valor de 'a doll, en abundor' *en orri* és usual, segons *AlcM*, a Mall., a l'Emp., a *orri* 'id.' a Urgell, Tort.,¹¹ Maestr., Val. i Elx. JCoromines va registrar al Rosselló (1959): «de rovellons, n'hi ha més pas *en orri*» (Òpol), «hi ha ¹² *aiga en orri* per aquí» (Vingrau); i a Almenara (Plana de Cast.): «ja va l'aigua a *orri*» (1961). Notem a més el murcià *anorre* 'a orri' (GSoriano), pres del valencià (DECH III, 398b50). L'expressió *en orris*, dit d'una persona que no té cura del seu vestir o dels seus interessos, ha originat l'adj. *norris* 'deixadot' al Camp de Tarr. (*AlcM*, s. v.).

Orri en el sentit de 'la cabana on els pastors munyen i fan formatge durant l'estiu' (d'on per extensió 'clos o paratge en la muntanya on es munyen les ove-¹³ lles') devia ser mot ben conegut i ho és encara tot al